

**«ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ
ХЎЖАЛИГИНИ МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ
МУҲАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ» МИЛЛИЙ
ТАДҚИҚОТ УНИВЕРСИТЕТИ**

Фан: | **Гидротехника
иншоотлари давлат
кадастри**

Мавзу: 7

**Гидротехника иншоот-
ларини хавфсизлигини
баҳолашнинг монито-
ринг тизими**

Катта ўқитувчи А.Ашуров

Давлат кадастрлари кафедраси

ГИДРОТЕХНИКА ИНШООТЛАРИНИ ХАВФСИЗЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ МОНИТОРИНГ ТИЗИМИ

• РЕЖА

- 1.ГИДРОТЕХНИКА ИНШООТЛАРИНИ ХАВФСИЗЛИГИНИ БАҲО-
ЛАШНИНГ МОНИТОРИНГ ТИЗИМИ.
2. ОЛИБ БОРИЛАДИГАН ИШЛАР ТАРКИБИ.
3. СУВ ОМБОРЛАРИНИ ТЎЛДИРИШ ВА БЎШАТИШ БУЙИЧА
ТАЛАБЛАР

• ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

- ГИДРОТЕХНИКА; ИНШООТ; МОНИТОРИНГ; ДЕКЛАРАЦИЯ;
НАЗОРАТ — ЎЛЧОВ АСБОБЛАРИ; НАСОС СТАНЦИЯСИ;
ДАРЁ; КАНАЛ; ЎЗАН.

Бажариладиган ишларнинг зарурлиги ва таркиби

Гидротехника иншоотларининг хавфсизлигини баҳолаш мониторинг тизимининг асосий вазифалари - гидротехника иншоотларни доимий назоратини олиб бориш, сув омборларида ва бошқа иншоотларда ўрнатилган Назорат ўлчов асбоблардан бевосита олинган маълумотларга тезкор ишлов бериш ҳамда ишлаб чиқилган кадастр хужжатлар и ва бошқа диагностика ишларидаги берилган кўрсатмаларни бажарилишини тахлилни олиб боришдир.

Гидротехника иншоотлари хавфсизлиги мониторинги нафақат хавфсизлигини баҳолаш мезонлари тизимита асосланган тезкор назорат самарадор технологиясини назарда тутуди балки иншоотда тўпланган барча маълумотларга тўлиқ, эга бўлиш тезкорликни кўзда тутуди.

Шу сабабли унинг хавфсиз ҳолати мониторингини ташкиллаштириш алоҳида долзарб аҳамият касб этади. Бундан ташқари, бу масалани муҳимлиги шундан иборатки, гидротехника иншоотларидан фойдаланишдаги кўзга кўринарли ютуқларга қарамай, охириги йилларда гидротехника иншоотларининг ишдан чиқиши сурати ошиб бориши, хатто авария ҳолатлари кўзатишмоқда шунингдек сув омборларида, насос станцияларда, дарё ва сойларда алоҳида ҳавотирга сабаб бўлмоқда.

Ҳозирги пайтда мавжуд гидротехника иншоотлар хавфсизлиги ва ишончлиги даражаси пасайишидан жиддий ташвишдамиз.

Республикамиздаги гидротехника иншоотлари қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини 90 фоизини, электроэнергия ишлаб чиқаришни 10 фоизни сув билан таъминлайди, умуман олганда иқтисодиёт бошқа соҳаларининг турғунлиги, асосий уша туманларда яшовчи 50 фоиз аҳолининг хавфсизлиги ушбу гидротехник иншоотлар ҳолати билан боғлиқдир.

Гидротехника иншоотлари 40-50 йиллик фойдаланилиши натижасида эскириши жараёнлари, лойқаланиш оқибатида уларнинг техник имконияти ва ишончлиги камаяди. Уларнинг шикастланиши ва бу-зилишидан ижтимоий, иқтисодий оқибатлар, моддий зарар жуда катта бўлиши ва табиий офатлар билан тенглашиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган руйхатга асосан «Давсувхўжаликназорат» инспекцияси назоратида — 273 та йirik ва ўта муҳим сув хўжалиги иншоотлари мавжуд бўлиб, булардан 54 та сув омборлари, 35 та насос станциялари, 29 та гидроэлектростанциялар, 60 та магистрал каналлар, 64 та гидроузеллар, 24 та магистрал коллекторлар ва 2312.2 км масофадаги 7 та дарё ва сойлардаги ўзанларни бошқариш ва ҳимоялаш иншоотларини техник назоратини олиб боради.

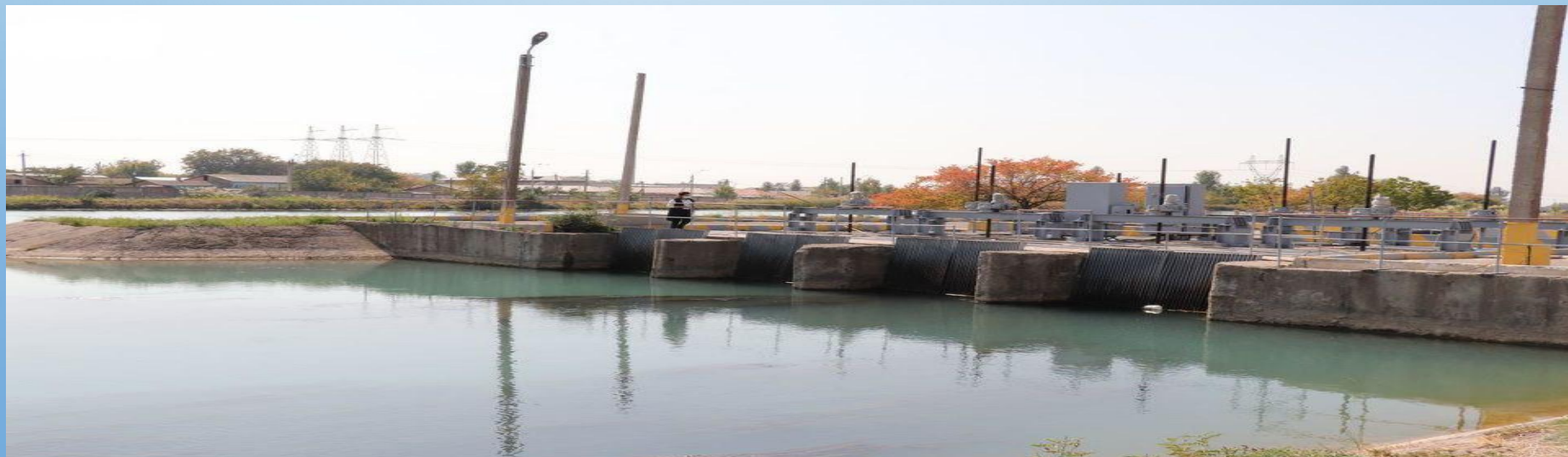
ГИДРОТЕХНИКА ИНШООТЛАРИ ДАВЛАТ КАДАСТРИ

Гидротехника иншоотларининг хавфсизлиги тўғрисидаги Қонунни асосий мақсади фуқаролар ҳаёти, соғлиғи ва мулкини ҳимоясини таъминлаш, шунингдек гидротехника иншоотлари аварияси натижасидаги қорхоналар мулкига зиён етиши, бино ва иншоотлар бузилиши, ер ювилиши, ер ости сувлари сатҳининг хавфли ўзгариши ва бошқа зарарларни олдини олиш.

Ўзбекистон Республикаси «Гидротехника иншоотлар хавфсизлиги тўғрисида» ги Қонунга мувофиқ гидротехник иншоотлар хавфсизлиги мониторинги механизмининг асосий принциплари қуйидагилар:

- Давсувҳўжаликназорат инспекцияси томонидан амалга ошириладиган, гидротехник иншоотлар хавфсизлигини таъминлашни самарадор давлат бошқарувини олиб бориш;

- фойдаланувчи ташкилотлар томонидан гидротехника иншоотларидан фойдаланиш қоида ва меъёрлари бажарилишини давлат назоратини таъминлаш, шунингдек улар томонидан инспекцион текширувларни ўтказиш;

- фойдаланувчи ташкилотлар томонидан мунтазам ўтказиладиган кўзатувлар, кўздан кечириш гидротехника иншоотларини марказлашган текширувлари олиб бориш;

- гидротехника иншоотлари хавфсизлигини деклариялаш ва гидротехник иншоотлар кадастрини олиб бориш;

- «Давсувхўжаликназорат» инспекциясининг Диагностика маркази томонидан амалга ошириладиган диагностика, хавфсизлиги мезонларини аниқлаш ва гидротехника иншоотлари аварияси хавфи даражасини баҳолаш, шунингдек объект иш қобилиятини тўлиқ ёки қисман йўқотиши ва фавқулодда ҳолат вужудга келишига сабаб бўлувчи нуқсонларни ўз вақтида аниқлаш ва йўқотиш;

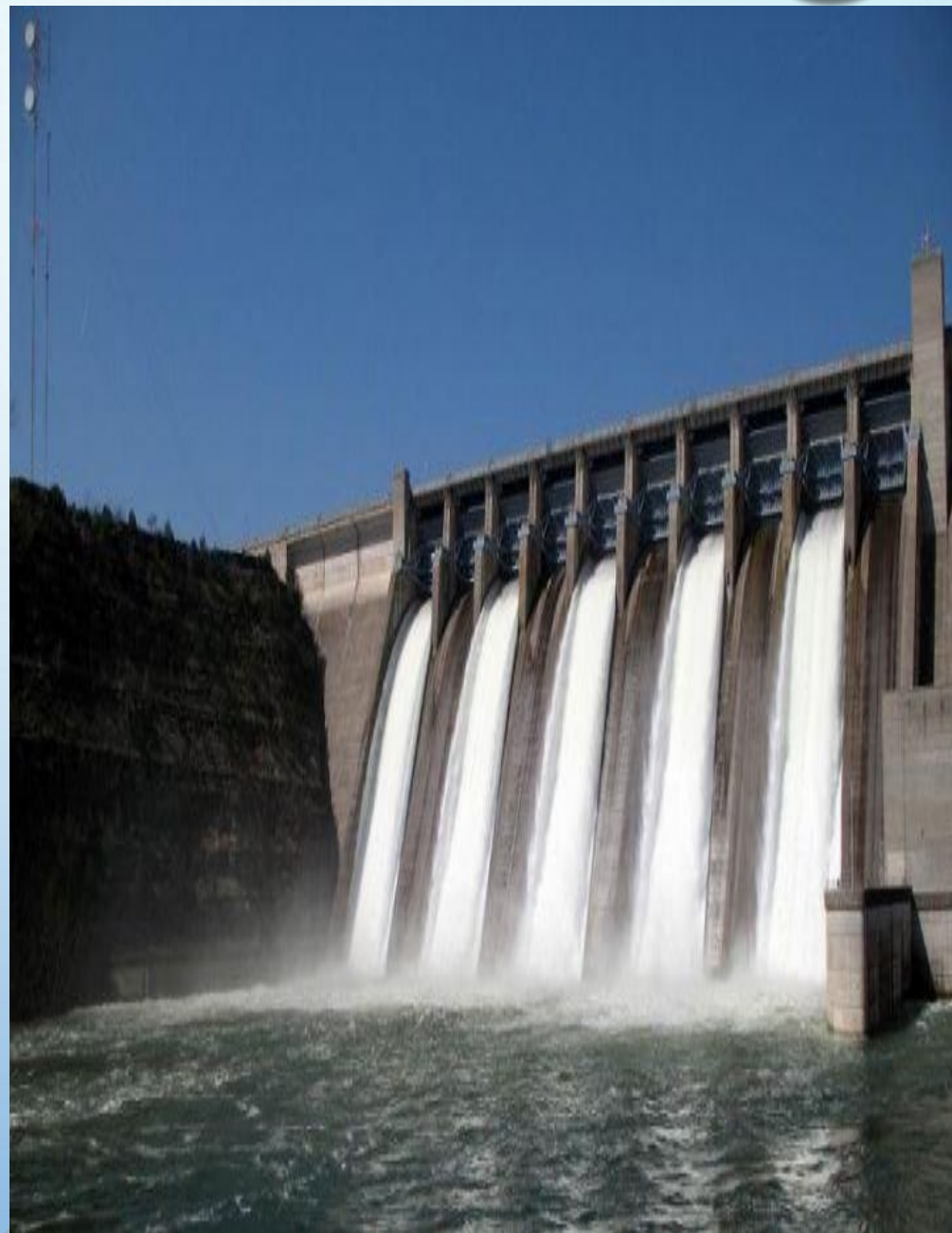
- гидротехника иншоотлар кўп қисмини Назорат ўлчов асбоблар билан, маълумотлар компьютер базалари ва мониторинг системалари билан таъминлаш;

- ходимларни аварияга қарши чора-тадбирларни бажаришга, фавқулодда ҳолатлар мавжудлиги ва уларни йўқотиш шароитидаги ҳатти-ҳаракатларга, шунингдек бу учун зарур моддий ва манавий захираларни тайёрлаш.

Сув омборларини тўлдириш ва бўшатиш буйича талаблар Сув омборлари захирасидаги сувни тежаб, самарали ишлатиш лозим. Айникса, бизнинг миитакамизда, яъни ғалла ва пахта экиладиган майдонларда суғориш ишлари деярли йил давомида олиб борилади. Бунинг учун сув омборидан берилаётган сув устидан қаттиқ назорат қилиш керак. Бунда ҳар йили, йилнинг бошида сув омборини ишлатишнинг диспетчерлик графигини тузиш йўли билан эришиш мумкин. Графикни тузишда сув омборини таъминловчи дарёдаги сув оқимини, сув омборидаги йил бошигача йиғилган сув ҳажми ва ҳисобий йилда истеъмолчилар га сув етказиш режасини ҳисобга олиш керак.

Дастлаб сув омборини таъминловчи дарё буйича 15-30 йиллик гидрологик кузатув маълумотлари асосида сув оқимининг ўзгаришини ўрганиб чиқилган ва шу йиллар ичидан сув кўп бўлган, ўртача ва кам сувлилари топилади. Сўнгра шу йиллардаги сув омборини ўн кунлик сув балансининг кириш ва чиқимни ташкил этувчилари ҳисобланади. Барча маълумотлар йиғилгандан сўнг сув омборини самарали тўлдириш ва бўшатиш учун диспетчерлик графиги тузилади.

Ҳисобий йил мобайнида графикка узгартиришни факат сув омборига келадиган йиллик оқимни олдиндан ҳисобга олишда бўлиши мумкин бўлган хато туфайлигина киритиш мумкин.

Диспетчерлик графиги сув омборини тўлдириш ва сув беришни чегаралаш чизиқлардан иборат.

Сув омборини тўлдиришни чегаралаш чизиғи: Сув омборини тўлдиришда сув омборини тўлдиришни чегаралаш чизиғини тузиш керак ва бу график асосида сув омборини тўлдириш зарур. Сув омборини тўлдиришни чегаралаш чизиғи жадвал ҳамда график кўринишларида берилади. Унда йилдаги ўн кунликларнинг охириги саналарига мос келувчи сув омборида тўпланган сув ҳажмлари ва ундаги сув сатҳи белгилари келтирилади.

Сув омборини тўлдиришни чегаралаш чизиғининг ординаталарини аниқлаш учун ўн кунликлар бўйича сувнинг кўйилиши ва чиқиши устидан кўзатув олиб бориш зарур ва шу кўзатув маълумотлари асосида сув омборини тўлдиришни чегаралаш чизиғи ординаталари махсус ҳисоб китоб йўли билан аниқланади:

**E'TIBORINGIZ UCHUN
RAHMAT !**

